

ДОСВІД РОБОТИ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

WORK EXPERIENCE OF PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS REGARDING DISTANCE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS DURING THE WAR

Стаття присвячена проблемі дистанційного навчання дошкільників з порушеннями у психофізичному розвитку під час війни. Проведено аналіз досвіду психолого-педагогічного досвіду роботи педагогів та психологів дошкільної освіти Донецької області. Розглянуто особливості онлайн-навчання дітей дошкільного віку, проблеми дистанційної роботи з дошкільниками, що мають порушення психофізичного розвитку. Визначено етапи роботи з дошкільниками з особливими освітніми потребами, шляхи формування в них соціального досвіду.

Проаналізовано роль педагога в організації дистанційного навчання, розкрито нові підходи до створення методичного матеріалу для онлайн-занять з урахуванням особливостей дітей з особливими освітніми потребами, їх можливостей до сприймання й усвідомлення інформації у дистанційному режимі. Наведено прийоми роботи з відеоматеріалом, інтерактивними презентаціями, розвивальними вправами та іграми, особливості їх створення та використання на заняттях. Запропоновано перелік онлайн платформ, програм, додатків для зручної роботи в синхронному та асинхронному форматі. Розкрито форми корекційно-виховної роботи з дошкільниками.

Визначено роль батьків, як безпосередніх учасників освітнього процесу в організації діяльності дітей в реальному форматі. Вказано на проблеми, з якими стикаються батьки дітей з особливими освітніми потребами на сучасному етапі. Спеціальну увагу приділено психологічному стану педагогів, батьків та дітей з особливими потребами, які вимушені працювати дистанційно, стикатись з низкою проблем різного характеру.

Доведено, що прагнення педагогів до підвищення фахового рівня дозволяє на високому рівні проводити навчальну й корекційно-виховну роботу в дистанційному форматі з дошкільниками, що мають особливі освітні потреби.

Ключові слова: дошкільники з особливими освітніми потребами, дистанційне навчання, синхронний і асинхронний режим роботи, досвід роботи закладів дошкільної

освіти, психологічний стан учасників освітнього процесу.

The article is devoted to the problem of distance education of preschoolers with psychophysical development disorders during the war. An analysis of the psychological and pedagogical experience of teachers and psychologists of preschool education in the Donetsk region was carried out. Peculiarities of online education of preschool children, problems of distance work with preschoolers with psychophysical development disorders are considered. The stages of work with preschoolers with special educational needs, the ways of forming social experience in them are determined.

The role of the teacher in the organization of distance learning is analyzed, new approaches to the creation of methodical material for online classes are revealed, taking into account the characteristics of children with special educational needs, their ability to perceive and understand information in a distance mode. Techniques for working with video material, interactive presentations, developmental exercises and games, features of their creation and use in classes are given. A list of online platforms, programs, applications for convenient work in synchronous and asynchronous format is offered. Forms of correctional and educational work with preschoolers have been revealed.

The role of parents as direct participants in the educational process in the organization of children's activities in a real format is defined. The problems faced by parents of children with special educational needs at the current stage are indicated.

Special attention is paid to the psychological state of teachers, parents and children with special needs who are forced to work remotely and face a number of problems of a different nature. It has been proven that the desire of teachers to improve their professional level allows them to conduct educational and corrective educational work at a high level in a remote format with preschoolers who have special educational needs.

Key words: preschoolers with special educational needs, distance learning, synchronous and asynchronous mode of work, experience of preschool education institutions, psychological state of participants in the educational process.

УДК 373.2.018.43-056.2/.3"364»
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/71.2.9>

Омельченко М.С.,
докт. психол. наук,
професор кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Кузнецова Т.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та інклюзії
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Аматьєва О.П.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри практичної психології
Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Дошкільний вік є важливим періодом розвитку дитини і підготовки її до шкільного навчання. У закладах дошкільної освіти створюються умови, за якими діти мають можливість отримувати знання і вміння з різних розділів програми, в них формують мотивацію до навчання, інтерес до професій, розвивають творчі здібності, інтелектуальні навички, фізичний потенціал. Сучасні державні нормативні акти, зокрема «Базовий компонент дошкільної

освіти в Україні», спрямовують заклади дошкільної освіти на застосування інноваційних технологій у виховному процесі, що вимагає від педагогічних працівників пошуку нових підходів до виховання та навчання. Всі зусилля педагогів спрямовані на надання дітям якісної освіти, сприяння їх всебічному гармонійному розвитку, соціалізації, можливості подальшого успішного навчання у школі.

Сьогодні, через повномасштабну війну, частина закладів освіти переведена на дистанційний

формат роботи. Досвід дистанційного навчання має вже багато напрацювань через пандемію, що була спричинена коронавірусом SARS-CoV-2 у 2020 році. Вже на тому етапі було змінено типовий для здобувачів освіти всіх рівнів режим життя і навчання. Найбільших труднощів при цьому зазнавали діти дошкільного віку, адже переведення на онлайн-навчання було незвичним, неналагодженим і не всім доступним. При цьому найбільші проблеми виникали у дітей з особливими освітніми потребами, які потребують спеціальних умов для повноцінного навчання, індивідуального підходу, проведення корекційної роботи.

В умовах воєнного стану всі ці проблеми ускладнились психологічними переважаннями дітей і дорослих, як педагогів, так і батьків. У багатьох сім'ях змінилися звичайні умови проживання, обладнання, технічні можливості. Поруч із загальними проблемами дистанційного навчання додалися проблеми психологічного характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останніми роками багато наукових досліджень присвячено проблемі дистанційного навчання дітей дошкільного віку. У психолого-педагогічній літературі висвітлено як переваги, так і недоліки цієї форми роботи. Впровадження і розвиток особливостей дистанційного навчання у закладах дошкільної освіти розглядали М. Атамась, Д. Дзвінчук, О. Ємчик, О. Задорожна, Л. Зімакова, О. Косенчук, Н. Лазарович, Л. Ляхоцька, В. Успенко та ін. Ними зазначено, що процес дистанційного навчання здійснюється при безпосередньої взаємодії учасників освітнього процесу в реальних умовах та реальному часі, передбачає різні варіанти цієї взаємодії при використанні інформаційних та інформаційно-комп'ютерних технологій навчання [6]. При цьому зауважується на те, що недоліками є відірваність суб'єктів навчання у просторі і часі, порушення емоційної взаємодії, необхідність високого рівня самоконтролю з боку здобувачів освіти, можливість низької якості технічних засобів та інтернет-ресурсів [2; 5].

Питання дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами розглянуто у дослідженнях Л. Андрєєвої, Т. Братишко, Т. Кузнецової, Л. Прохоренко, О. Теленик, Н. Тороповської, У. Федус, О. Чеботарьової тощо. Ними вказано, що основними бар'єрами дистанційної роботи з різними категоріями дітей з порушенням психофізичного розвитку є особистісно-діяльнісні, технічні, технологічно-методичні [4]. Проте суттєвою відмінністю від роботи з нормотиповими дітьми є те, що діти з особливими потребами не можуть самостійно засвоювати інформацію, тому потребують постійної допомоги дорослого, що змушує піднімати питання методично-педагогічної супервізії їхніх батьків [11].

Порушення психофізичного розвитку значно ускладнюють процес дистанційного навчання. Це пов'язано з тим, що виховання і навчання дошкільників з особливими освітніми потребами має свою специфіку через складну структуру порушення. Робота з такими дітьми глибоко специфічна, передбачає корекційну спрямованість, використання спеціальних методів та прийомів, що дозволяє виправляти або зменшувати недоліки розвитку, виробляти компенсаторні механізми [13].

Значна роль у цьому процесі належить корекційному педагогу, який стає для дітей провідником суспільного досвіду. Засоби засвоєння суспільного досвіду дошкільниками досить різні: спільні дії дорослого та дитини, використання жестів, особливо вказівного («жестова інструкція»), наслідування діям дорослого, дії за зразком та мовленнєвою інструкцією, пошукові засоби орієнтування. Всі ці моменти необхідно урахувати при проведенні дистанційного навчання [8]. Всі дослідники звертають особливу увагу на участь батьків в дистанційному навчанні дошкільників, які мають можливість контактного спілкування з дітьми.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє зробити висновки, що дистанційне навчання дошкільників з порушенням психофізичного розвитку має низку проблем організаційно-методичного характеру.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поруч зі всіма проблемами дистанційного навчання дошкільників з особливими освітніми потребами важливим на сьогодні є урахування наслідків воєнного стану, що спричиняє психологічний тиск на всіх учасників освітнього процесу. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності значно ускладнює процес повноцінної соціалізації дитини і нормотипової, і з особливими освітніми потребами.

Аналіз досвіду роботи закладів дошкільної освіти з дітьми з ООП у воєнний час може допомогти визначити основні методи і прийоми надання корекційної допомоги та психологічної підтримки в процесі дистанційного навчання.

Мета статті полягає у вивченні та узагальненні досвіду дистанційної роботи закладів дошкільної освіти Донецької області з дошкільниками з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання дошкільників – це така форма роботи з дітьми, яка передбачає використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій з метою забезпечення інтерактивної взаємодії педагогів і здобувачів освіти без їх фізичної присутності в закладі дошкільної освіти. Досвід онлайн-навчання на сьогодні досягає майже чотирьох років і свідчить про те, що під час пандемії

педагоги позитивно реагували на дистанційне навчання, як на тимчасовий засіб впливу на дітей через надзвичайну ситуацію та необхідність проведення корекційної роботи з ними.

Перші спроби дистанційної роботи з дошкільниками з ООП висвітлили ряд проблем, з якими стикались педагоги, батьки і самі діти. Всі педагоги зазначили такі недоліки, як недосконалість спілкування з дошкільниками з порушеннями психофізичного розвитку через соціальні мережі, проведення занять у форматі Zoom-конференції, відсутність зворотного зв'язку, неможливість контактної взаємодії. Треба зазначити, що на той час учасники освітнього процесу не володіли достатніми знаннями і навичками щодо створення методичного матеріалу для дистанційної роботи (відеороликів, відеоуроків, власних сторінок, сайтів тощо), не мали уявлень щодо роботи з дошкільниками з ООП у форматі онлайн, не всі були забезпечені якісними технічними пристроями [9].

З початком повномасштабної війни деякі навчальні заклади змушені працювати дистанційно. Проте треба зазначити, що рівень знань педагогів щодо дистанційного навчання дітей з психофізичними порушеннями значно підвищився.

Дистанційна робота з дошкільниками з ООП передбачає урахування всіх специфічних методів і прийомів корекційно-виховної роботи формату офлайн з включенням інноваційних освітніх технологій та медіаграмотності педагогів.

Педагог має створити робочу атмосферу на занятті, об'єднати дітей, організувати їх спілкування. Саме через спілкування з дорослим дитина отримує знання про навколишнє, оволодіває важливими соціальними навичками, основними видами діяльності, що сприяє засвоєнню суспільного досвіду. Засобами засвоєння суспільного досвіду є спільні дії дорослого та дитини, використання вказівних жестів, жестова інструкція, наслідування діям дорослого, дії за зразком та мовленевою інструкцією, пошукові засоби орієнтування тощо.

При проведенні занять у дистанційному форматі педагог має дотримуватись певних етапів роботи.

Основним завданням першого етапу є створення у дитини позитивного емоційного ставлення до спільних дій з дорослим та іншими дітьми. Мотивація до заняття є запорукою досягнення його мети. Інтерес до навчання створює умови, за якими діти значно швидше і більш якісно засвоюють матеріал.

На другому етапі важливо організувати передачу інформації із включенням жестів, серед яких особливе місце посідає вказівний жест, що вперше спрямовує увагу дитини на предмет, на виділення його із ситуації.

Далі, на третьому етапі, педагог має створити умови, за якими діти будуть оволодівати наслідуванням, зокрема, наслідування рухів і наслідування діям з предметами. Спочатку дитина наслідує рухи, потім дії з предметами, в процесі яких вчиться враховувати характер дії та спиратися на властивості предметів.

На наступному, четвертому етапі, треба прагнути, щоб діти фіксували правильні дії та відкидали помилкові, тобто розвивати в них способи орієнтування при виконанні завдань.

Оволодіння діями за зразком є важливим п'ятим етапом навчання, адже зразок, на відміну від наслідування, дається дитині у готовому вигляді, дитина повинна відтворити його, хоча не бачить процесу його створення дорослим.

Навчання повноцінному використанню слова у передачі діям з ООП необхідних знань, умінь та навичок і у керівництві їх діями є наступним, шостим етапом роботи [8].

Таким чином, саме корекційний педагог має стати провідником суспільного досвіду для дитини з особливими освітніми потребами. Разом з тим, будь-які зусилля з боку педагогів не матимуть повного результату без батьківської підтримки й допомоги. Одночасно батьки таких дітей потребують допомоги в плані організації діяльності дитини в умовах карантину, можливості сприяти дистанційному навчанню дитини, оцінювати результативність темпу і якості розвитку дитини [10].

Нами було проведено аналіз дистанційного навчання дошкільників з особливими потребами в умовах сучасного стану. На базі ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» діє Ресурсний центр, метою якого є узагальнення та популяризація провідного психолого-педагогічного досвіду роботи педагогів та психологів дошкільної освіти. В черговому номері Альманаху висвітлено досвід роботи педагогів загальних, спеціальних, інклюзивних закладів дошкільної освіти Донецької області щодо організації та проведення дистанційної освіти на сучасному етапі. Розглянуто питання підготовки педагогів до онлайн-занять, методи і прийоми навчання дітей з ООП, робота з батьками дошкільників та їх роль у підвищенні результативності корекційно-виховної роботи.

Дистанційне навчання дітей з особливими освітніми потребами проводиться на належному рівні, педагоги продовжують надавати навчально-виховні, корекційні послуги із застосуванням дистанційної форми організації освітнього процесу, поєднуючи різні режими роботи, обираючи синхронний чи асинхронний режим взаємодій з дошкільниками. Зазначено, що синхронний режим є більш цікавим та корисним для дітей, адже відбувається інтерактивна взаємодія як між дітьми і педагогом, так і між самими дітьми. Вони

мають можливість спілкуватись між собою і на заняттях, і після занять [1, с. 8–9].

Заняття в асинхронному режимі передбачають роботу за власним графіком в індивідуальному темпі. Потреба в асинхронних заняттях виникає, коли діти не мають можливість приєднатись до заняття своєчасно через певні об'єктивні обставини, зокрема відсутність світла, інтернету, зайнятість батьків або невідповідність часу, коли родина знаходиться за кордоном. При цьому батькам необхідно постійно підтримувати взаємозв'язок з педагогами, адже батьки є основним способом комунікації педагогів з дітьми.

Для ефективної організації занять у дистанційному форматі переважно всі педагоги використовують:

- платформу Google Meet для відеозустріч та онлайн-занять у синхронному режимі;
- додаток Viber з метою інформування дітей та батьків щодо розкладу занять, надання покликань на заняття, посилань на корисну інформацію, звітування батьків щодо виконання дітьми завдань, для консультування в режимі реального часу та для проведення опитування;
- програму Power Point для розробки інтерактивних навчальних матеріалів, активізації навчальної діяльності;
- платформу LearningApps.org і сервіс Wordwall для створення інтерактивних ігор;
- додаток Davinci Resolve для створення візуальних ефектів, анімаційної графіки, для роботи з фрагментами відео матеріалів, їх редагування та плавного монтажу;
- інтерактивний навчальний застосунок Wordwall для створення інтерактивних навчальних вправ;
- Padlet – онлайн-дошку, для проєктної роботи;
- онлайн-редактор Canva щодо створення графіки та презентацій для соціальних мереж;
- програму Bandicam для запису занять;
- створення власного You Tube каналу, на якому виставляють заняття, що знімають напередодні, монтують відео з використанням інтерактивних ігор, фрагментів казок, різних форм організації діяльності дітей;
- In Shot-відео редактор для монтажу відео, накладання звуку й музики [1, с. 95].

При застосуванні відеозапису занять у синхронному режимі звук відмикається і педагог спілкується з дітьми особисто в реальному режимі. При цьому є можливість зупиняти відео, повторювати деякі фрагменти, додатково пояснювати, тобто керувати заняттям з урахуванням потреб і можливостей дошкільників. При асинхронному режимі роботи батьки мають можливість використовувати повну версію заняття із звуковим супроводом [1, с. 11].

Для того, щоб батьки були у курсі всіх подій, педагоги створюють загальну групу у Facebook для обміну досвідом роботи між всіма учасниками

виховного процесу. За допомогою відеоконференцій проводяться індивідуальні консультації для батьків, які допомагають виконувати вдома з дітьми корекційні та розвивальні вправи [1, с. 78].

Педагоги закладів дошкільної освіти доводять, що приблизно 60–80% батьків є їх активними помічниками, намагаються дотримуватись розкладу, допомагати дітям сприймати новий матеріал, виконують з ними корекційно-розвивальні вправи. Разом з тим, батьки потребують психологічної та методичної допомоги, оскільки не мають спеціальної освіти та досвіду корекційно-виховної роботи. Не всі мають достатньо часу для систематичної роботи з дітьми, у деяких випадках стикаються з небажанням дитини займатись з ними. Не всі батьки мають достатнє технічне обладнання, деякі користуються для занять телефоном або планшетом, що значно ускладнює сприйняття дитиною інформації. Не всі можуть роздрукувати текстові матеріали та картинки, на які орієнтують педагоги.

Відомо, що при дистанційному навчанні треба суворо дотримуватись санітарних норм, охоронно-педагогічного режиму, адже діти дошкільного віку з порушеннями у розвитку мають вразливу нервову систему, швидко втомлюються, стають неуважними, відволікаються, не сприймають інформацію. За вимогами Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів: «перегляд розважальних телепередач, мультфільмів і діафільмів для дітей дошкільного віку допускається не частіше 1 разу на день. Тривалість перегляду не повинна перевищувати 20 хвилин на день для дітей 3–4 років і 30 хвилин для дітей 5–6 років», а заняття використанням комп'ютерів не повинні перевищувати 10 хвилин [12]. Для дітей з різними труднощами у навчанні треба підбирати індивідуальний час роботи. Так, діти з ментальними порушеннями не здатні утримувати увагу на екрані комп'ютера тривалий час, уважно слухати педагога, сприймати матеріал, осмислювати його. А для дітей з порушенням зору тривалість заняття за комп'ютером не повинні перевищувати 5–7 хвилин, що не відповідає тривалості звичайного заняття.

Певних умов треба дотримуватись і при створенні відео. Педагоги прагнуть їх не перенасичувати, робити коротенькими, цікавими, дидактично продуманими. Практично доведено, що два п'ятихвилинних відео є більш корисними й дієвими для дошкільників з особливими освітніми потребами, ніж одне десятихвилинне. Для того, щоб не втомлювати дітей педагог має постійно тримати екран активним, керувати ним. В презентації слайди повинні бути рухомими, з достатньою кількістю переходів і анімацій, з обов'язковим використанням курсору чи режиму малювання для виділення головних моментів. Певні вимоги ставляться до голосового супроводу педагога, його мовлення має бути чітким, зрозумілим, емоційним,

повільним. Треба використовувати знайомі для дітей слова, враховувати їх індивідуальні та вікові особливості. Обов'язково педагог звертається до кожної дитини, що емоційно заряджує її та активізує пізнавальну діяльність. У процесі підготовки до заняття важливо спрогнозувати емоції, які будуть відчувати вихованці, їхні батьки під час комунікації та скеровувати цей процес [1, с. 11–12].

Паралельно з навчально-корекційною всі дошкільні заклади приділяють велику увагу виховній роботі. В онлайн-форматі проводяться не лише групові та індивідуальні заняття, а й свята, розваги, конкурси, віртуальні екскурсії, флешмоби, слухання казок, музики тощо.

Пріоритетним напрямом діяльності всіх закладів дошкільної освіти є організація та підтримка безпечного освітнього простору. Педагоги проводять консультативну роботу з батьками щодо безпеки життєдіяльності дітей вдома, на вулиці, під час повітряної тривоги, під час знаходження небезпечних предметів. Проводиться робота щодо психологічної підтримки дітей, їх батьків у цей складний час. Педагоги здійснюють комплексний підхід до організації безпечного освітнього середовища та використовують різноманітні засоби ігрової діяльності, сприяють подальшому удосконаленню форм, змісту і методів формування у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами навичок здорового і безпечного способу життя.

Висновки і пропозиції. Аналіз досвіду роботи закладів дошкільної освіти Донецької області показав, що незважаючи на скрутні умови сучасного стану, дошкільники з особливими освітніми потребами мають вільний доступ до навчання, отримують якісні корекційні послуги. Педагоги прагнуть не лише давати певні знання дітям, а й сприяти їх прогресивному розвитку, підтримують безперервність корекційно-виховного процесу. Постійне підвищення фахового рівня, удосконалення професійних компетентностей дає можливість педагогам створювати всі належні умови для повноцінної роботи у дистанційному форматі. Батьки є провідниками педагогічного впливу на дітей в реальному форматі. Вони є одночасно асистентами педагога і асистентами дитини. Зміст та форми педагогічної роботи з батьками спрямовані на підтримку сім'ї, надання їй необхідної допомоги, що сприяє досягненню якісних результатів у навчанні дошкільників з ООП.

Напрямом подальшого дослідження має стати проблема дистанційної підготовки дошкільників з особливими освітніми потребами до навчання у школі, їх соціалізація на цьому етапі та можливість входження у класний колектив.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Альманах психолого-педагогічного досвіду: Досвід роботи педагогів закладів дошкільної освіти

м. Слов'янськ Донецької області. *Науково-методичний журнал* / голов. ред. С.О. Омельченко Вип. № 17. Слов'янськ: ДДПУ, 2024. 122 с. URL: https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2024/05_may/16/02/%D0%90%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%85%2017.pdf

2. Атамась М. С. Організація дистанційного навчання у закладі дошкільної освіти. *Імідж сучасного педагога*. №1(208). 2023. С. 81–84.

3. Базовий компонент дошкільної освіти: державний стандарт дошкільної освіти: нова редакція: наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_re-daktsiyu%20Bazovoho20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

4. Братишко Т.А. Організація дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020 р., № 70, Т. 1. С. 51–55.

5. Ємчик О. Дистанційні форми роботи закладу дошкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 34, т. 1. С. 265–269.

6. Зімакова Л., Тупиця О., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 92–100.

7. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. К.: КПІ, 2000. 12 с. URL: https://vnmdu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf

8. Кузнецова Т.Г. Можливості дистанційного навчання дошкільників з особливими освітніми потребами. *Education during a pandemic crisis: problems and prospects. Monograph. Eds. Tetyana Nestorenko & Tadeusz Pokusa. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. Part 2.4. P. 93–100.*

9. Кузнецова Т.Г. Щодо дистанційного навчання дошкільників з особливими освітніми потребами. *International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning»: conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia: «Baltija Publishing»*. P. 101–105.

10. Ляхощька Л. Педагогічна взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї із застосуванням цифрових технологій у процесі дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2021. № 1 (105). С. 110–114.

11. Прохоренко Л.І., Орлов О.В. Діти з особливими потребами в умовах кризових викликів: навчання і супровід. *Вісник НАПН України*, 2021, 3(2). URL: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-11>

12. Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів. Наказ № 234 від 24 березня 2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text>

13. Федус У. Організація дистанційного навчання учнів з ООП: виклики, реалії, рекомендації. *І Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат» (20.10.2022 р.)*. С. 180–183.